

Behandelaanbod slachtoffers van loverboys en mensenhandel

Doorontwikkeling van zes behandelprogramma's

Inleiding

Zes jeugdhulpaanbieders hebben, met ondersteuning van het Nederlands Jeugdinstituut, een project uitgevoerd om de kwaliteit en effectiviteit van de behandeling en bescherming van slachtoffers van loverboys en mensenhandel te verbeteren. Tijdens dit tweejarige project hebben de instellingen hun behandelaanbod voor deze slachtoffers doorontwikkeld en beschreven. Daarnaast hebben zij op basis van beschikbare wetenschappelijke kennis en praktijkervaring een onderbouwing van het behandelaanbod uitgewerkt.

In 2011 heeft de overheid de 'Rijksbrede aanpak loverboyproblematiek' geïntroduceerd, waarvan een verbetering van de zorg voor en bescherming van slachtoffers van loverboys en mensenhandel een onderdeel is. Er bestaan in Nederland verschillende opvang- en behandelvarianten voor deze slachtoffers, die vaak al doende zijn ontstaan en maar in beperkte mate expliciet beschreven, onderbouwd en onderzocht zijn. Over de effectiviteit van het behandelaanbod is weinig bekend, terwijl dat wel nodig is om de kennis over wat werkt voor deze doelgroep te vergroten. Voordat de werkzaamheid van de bestaande zorgprogramma's onderzocht kan worden was het echter noodzakelijk de behandelmethoden eerst te beschrijven en te onderbouwen.

In deze eindnotitie beschrijven we kort de werkwijze van het project en geven we een samenvatting van de zes behandelprogramma's. Daarna volgt een beschrijving van de opbrengst van het project en de overeenkomsten en verschillen tussen de programma's die tijdens het project zichtbaar werden.

1. Het project

Het Nederlands Jeugdinstituut heeft in opdracht van ZonMW een project ingericht waarin jeugdhulp-aanbieders zijn ondersteund om de kennis die zij hebben over hun interventie of zorgprogramma op een systematische manier te beschrijven en te onderbouwen met wetenschappelijke theorieën en empirische kennis.

De zes behandelprogramma's in het project zijn hiervoor geselecteerd omdat de inschatting was dat zij voldoende slachtoffers van loverboys en mensenhandel opvangen om mee te kunnen doen aan onderzoek naar de effecten van de hulp. Ook is bij de selectie gekeken naar variatie in type setting (open, gesloten, specialistisch), behandelvisie en de wijze van opvang (met name groepssamenstelling).

De doelen van het project zijn:

1. Het beschrijven van het behandelaanbod van zes jeugdhulpaanbieders in de vorm van een handboek zodat het zorgprogramma overdraagbaar is.
2. Het expliciet maken van de impliciete kennis over de behandeling van slachtoffers van loverboys en mensenhandel en deze onderbouwen met bestaande (wetenschappelijke) kennis ten behoeve van de doorontwikkeling van de zorgprogramma's.
3. Professionals in de betrokken instellingen bewust te maken van het belang van het inzetten van effectieve elementen en het voortdurend verbeteren van het aanbod op basis van (nieuwe) kennis.
4. Het geven van een aanzet tot (bredere) implementatie van onderbouwde, potentieel effectieve zorgprogramma's en een programma-integere uitvoering van het behandelaanbod.

In elke instelling werd een schrijver aangesteld om een handboek van het behandelprogramma uit te werken en een werkblad in te vullen voor beoordeling van het programma door de Erkenningscommissie Interventies. De ondersteuning bestond uit een training voor de schrijvers met aanvullend een individueel begeleidingstraject. Leden van de Erkenningscommissie Interventies hebben tussentijds advies gegeven. Daarnaast zijn er, samen met Movisie, bijeenkomsten georganiseerd waarin met coördinatoren van de deelnemende instellingen implementatievraagstukken zijn besproken.

De Erkenningscommissie Interventies beoordeelt de programma's. Wanneer de programma's erkend zijn worden zij opgenomen in de [databank Effectieve Jeugdinterventies](#).

2. De zes behandelprogramma's

Crisisopvang - beschermd adres

PINQ-crisisopvang (Spirit)

PINQ-crisisopvang biedt gedurende een periode van maximaal 12 weken opvang en crisisinterventie voor slachtoffers van loverboys. De opvang wordt geboden vanuit een beschermd adres. De naam van de crisisopvanglocatie is Meisa. Naast de slachtoffers van mensenhandel worden ook andere meisjes geholpen met specifieke meisjesproblematiek.

In de periode dat de meisjes hier verblijven wordt onderzocht wat er aan de hand is en welke vervolghulp nodig is. Het streven is dat het meisje na het verblijf op de crisisopvang terug naar huis of naar haar netwerk gaat. Indien dit niet haalbaar is, wordt een passende vervolgplek gezocht. Zowel het meisje als haar ouders krijgen intensieve begeleiding. Er werken alleen vrouwelijke hulpverleners bij Meisa.

Belangrijke doelen in de aanpak zijn: veiligheid, bewustwording en losmaken van loverboy-praktijken, contactherstel met ouders en netwerk, versterken van het zelfbeeld en vergroting van de weerbaarheid en het vergroten van de kennis over meisjes specifieke thema's zoals relaties en seksualiteit.

Behandeling - beschermd adres

Veilig Lima (Kompaan en de Bocht)

Veilig Lima is een residentieel behandeltraject van zes maanden, voor meisjes/vrouwen tussen de 14 en 24 jaar, die (vermoedelijk) slachtoffer zijn van mensenhandel, jeugdprostitutie of loverboy-problematiek. Behandeling vindt plaats op een seksespecifieke afdeling. In vijf fases wordt toegewerkt naar terugkeer in eigen omgeving of naar een plek waar de cliënt haar toekomst op wil bouwen. Veiligheid staat voorop, zowel de fysieke veiligheid als de veiligheidsbeleving van de cliënt.

Gedurende de behandeling is er specifieke aandacht voor traumabehandeling, het herstellen en opbouwen van een stevig en veilig netwerk, het zelfbeeld, de zelfredzaamheid en voor de omgang met intimiteit, seksualiteit en relaties. Het traject is zeer toekomstgericht. Zo snel mogelijk na binnenkomst wordt het meisje begeleid om naar buiten te gaan. Er wordt zorgvuldig gekeken hoe de cliënt een zo veilig mogelijke toekomst kan opbouwen, waarbij het risico op terugval zo klein mogelijk is en de toekomstkansen zo groot mogelijk. Intensieve samenwerking met onderwijs, politie en netwerk is hierin een vereiste.

Behandeling – gesloten jeugdhulp

PINQ – gesloten jeugdzorg (De Koppeling)

PINQ – gesloten jeugdzorg is een integraal zorgprogramma met een behandelaanbod van jeugdhulp, onderwijs en GGZ-behandeling in gesloten setting voor meisjes die slachtoffer zijn geworden van een loverboy, en haar ouders. De interventie heeft in de eerste plaats als doel het meisje veilig te stellen en te beschermen tegen verdere traumatisering. De problematiek van deze meisjes is dermate ernstig en de risico's zijn zo groot, dat behandeling in een gesloten setting als laatste redmiddel wordt gezien. De meisjes verblijven in een meisjesspecifieke groep en gaan naar een meisjesklas in de interne school.

De behandelduur bedraagt zes tot negen maanden. De belangrijkste thema's zijn veiligheid, stabilisatie en traumaverwerking, versterken van de eigenwaarde en het zelfbeeld, samenwerking met gezin en netwerk en het versterken van algemene- en seksuele interactievaardigheden.

EgoVersterkend behandelprogramma Jeugdzorg-Plus (Transferium Jeugdzorg – Parlan)

Het EgoVersterkend behandelprogramma binnen de Jeugdzorg-Plus is gericht op meisjes tussen de 12 en 18 jaar die (vermoedelijk) slachtoffer zijn van prostitutie of hier ernstig risico op lopen. Het is een geïntegreerde gesloten behandeling van ongeveer één jaar die bestaat uit een combinatie van verblijf op een gemengde groep, groepsinterventies, individuele interventies en interventies voor ouders. Hechtings- en schemagericht werken, het bieden van een positief leefklimaat en traumabehandeling vormen de kern van de behandeling. Daarnaast leren ouders opnieuw verbinding te maken met het meisje door onder andere systeembehandeling. Daarna blijven vertrouwde hulpverleners tot een half jaar na beëindiging van de plaatsing betrokken.

Behandelaanbod slachtoffers mensenhandel (Intermetzo)

Het behandelprogramma van Intermetzo richt zich op meisjes tussen de 10 en 18 jaar die (vermoedelijk) slachtoffer zijn van binnenlandse mensenhandel. Bij de meisjes is sprake van meervoudige complexe problematiek, waaronder hechtingsproblematiek en ernstige traumatisering in het verleden. Het behandelprogramma duurt maximaal 9 maanden en bestaat uit vier fasen: stabilisatie, beeldvorming en perspectiefbepaling, versterken jeugdige en systeem, vervolgtraject en re-integratie.

Belangrijke thema's in de behandeling zijn veiligheid en stabilisatie, het systeem en het aangaan en onderhouden van positieve sociale contacten, motivatie voor (gedrags)verandering, traumaverwerking, zelfbeeld, lichaamsbeleving en gezonde seksualiteit, dagbesteding en re-integratie. Er is aandacht voor en ondersteuning bij het doen van aangifte. Voor deelname aan het programma is een JeugdzorgPlus indicatie noodzakelijk.

Behandeling – context op maat van open tot gesloten

Behandelaanbod slachtoffers loverboys (Pluryn – De Hoenderloo groep)

Het behandelaanbod van De Hoenderloo Groep richt zich op meisjes tussen de 10 en 18 jaar die (vermoedelijk) slachtoffer zijn van een loverboy en kampen met ernstige gedragsproblematiek en onderliggende intrapsychische problematiek zoals trauma, angst en depressie. Het behandelprogramma kan zowel in één op één benadering als op een gesloten, besloten of open groep worden gevolgd.

Het behandelaanbod is in drie fasen opgedeeld: de observatiefase, de behandelfase en de vertrekfase. Binnen deze fasen wordt er op de groep vanuit een positief leefklimaat en in specifiek aanbod gewerkt aan doelen op het gebied van problematiek van het meisje (zoals trauma, gedragsproblematiek en gebrekkig zelfbeeld), problematiek binnen het netwerk (verbeteren van de relatie met ouders, opbouwen van een positief netwerk) en dagbesteding (volgen van onderwijs, werk en zinvolle dagbesteding).

3. Doelgroep

In het project is de doelgroepbeschrijving van de Commissie Azough gevolgd: het gaat om feitelijke of vermoedelijke slachtoffers van loverboys en mensenhandel. In de praktijk bleek de doelgroep aanvankelijk minder duidelijk afgebakend. De verschillende jeugdhulpaanbieders richten zich op een bredere groep meiden die kwetsbaar zijn en meiden die in andere afhankelijkheidsrelaties slachtoffer zijn van misbruik.

Door het project is meer zicht ontstaan op de doelgroep waar de instellingen zich op richten. De slachtoffers van loverboys en mensenhandel vormen vaak een subgroep binnen de doelgroep die wordt beoogd. Het aantal feitelijke of vermoedelijke slachtoffers van loverboys en mensenhandel die behandeling in de instellingen ontvangen is beperkt en soms kleiner dan verwacht.

Het beschrijven van de doelgroep heeft bij instellingen bijgedragen aan:

- Het ontwikkelen van duidelijke contra-indicaties waardoor de selectie van meiden zorgvuldiger verloopt en meiden die andere hulp nodig hebben eerder worden gesignaleerd en doorverwezen.
- Een beter beeld van de doelgroep. Door te beschrijven is er meer zicht gekomen op verschillen binnen de doelgroep, bijvoorbeeld de ‘dadermeiden’ die behalve slachtoffer ook dader zijn.
- Aandacht voor ontwikkelingen in de problematiek van deze doelgroep: de werkwijze van de loverboys en mensenhandelaren veranderen snel.

Overeenkomsten en verschillen tussen programma's:

- Voor alle programma's geldt dat zij zich richten op meisjes die te maken krijgen met loverboy-problematiek, prostitutie of mensenhandel.
- Vier behandelprogramma's richten zich op meisjes die zich aan hulp onttrekken of door anderen aan hulp worden onttrokken. Bij de doelgroep van instellingen die hulp bieden in een gesloten kader is vaker sprake van middelengebruik en motivatieproblemen. In grote steden zoals Amsterdam zijn de meiden vaker slachtoffer van criminele netwerken.
- Twee programma's richten zich op meisjes van 10 tot 18 jaar en drie programma's op meisjes in de leeftijd van 12 tot 18 jaar. De doelgroep van Veilig Lima is iets ouder. Zij richten zich op meisjes en vrouwen tussen de 14 en 24 jaar

4. Aanpak

De schrijvers hebben voor het opstellen van het handboek informatie verzameld binnen de instelling over de wijze waarop het programma wordt uitgevoerd. Hiervoor zijn bijeenkomsten met uitvoerende medewerkers georganiseerd en zijn de beschikbare materialen geïnventariseerd.

In de eerste fase van het project bleek dat over de aanpak bij de meeste programma's nog weinig op papier stond. Tussen jeugdhulpaanbieders bestonden verschillen in de mate waarin het programma was ontwikkeld en in de praktijk werd uitgevoerd.

Het beschrijven van de aanpak heeft voor de instellingen als belangrijke verbeteringen opgeleverd:

- Een duidelijke fasering met een indicatie van de duur van de fasen.
- Een overzicht van de interventies die worden gebruikt en wanneer deze worden ingezet.
- Een passend hulpaanbod: 'gaten' in de aanpak op basis van gestelde doelen werden zichtbaar. Onder andere voor traumabehandeling en hulp na seksueel misbruik is meer aandacht ontstaan.
- Duidelijkheid over melden bij Comensha en wanneer wel of niet aangifte doen.
- Monitoring en evaluatie van de trajecten is onderdeel van de werkwijze.
- Voor nieuwe collega's is duidelijk waar ze voor kiezen. Er is meer aandacht voor specifieke training gericht op de doelgroep.

Overeenkomsten en verschillen:

- Alle zorgprogramma's bieden residentiële zorg met een ambulante vervolgfase. Vijf programma's zijn behandelprogramma's. Drie daarvan worden aangeboden in een gesloten setting. Bij de Hoenderloo Groep kan het programma worden gevolgd zowel in een gesloten als een open context. PINQ Crisisopvang is een crisisinterventie.
- Alle programma's hebben een duidelijke fasering. De tijdsduur van de programma's varieert.
- Bij de meeste behandelprogramma's is de samenstelling van de leefgroep homogeen. Bij het Ego-Versterkende behandelprogramma zijn op de leefgroep ook jongens opgenomen. Onderdelen van de behandeling zijn wel uitsluitend gericht op meisjes. Bij PINQ gesloten is gekozen om niet alleen de behandelgroepen maar ook school en vrije tijd uitsluitend in homogene groepen te organiseren. Bij alle programma's is een veilig leefklimaat onderdeel van het programma-aanbod.
- Voor alle behandelprogramma's geldt dat zij een breed aanbod van (erkende) interventies bieden. Een deel wordt structureel voor alle meisjes ingezet en een deel wordt individueel en op maat aangeboden. Tussen de programma's bestaan verschillen in welke interventies beschikbaar zijn. Belangrijke thema's in de behandeling van alle programma's zijn traumabehandeling, hechting, vergroten van eigenwaarde en zelfbepaling, gezonde relaties, seksualiteit en intimiteit, (herstel van) relaties met ouders en netwerk.
- In alle programma's is veiligheid uitgewerkt, onder andere met betrekking tot risicotaxatie en analyse, het opbouwen van vrijheden, sociale media en het leefklimaat in de instelling. De omgeving waar de instelling zich bevindt (in de grote stad of in de provincie) is van invloed op de mogelijkheden om vrijheden op te bouwen.
- Bij alle programma's zijn specifieke eisen gesteld aan de expertise van medewerkers. Bij PINQ-crisisopvang is er bewust voor gekozen dat de uitvoerend hulpverleners allemaal vrouwelijk zijn.
- Veilig Lima en de Hoenderloo groep werken landelijk. De overige programma's zijn regionaal.

5. Onderbouwing

Bij de onderbouwing staat de vraag centraal of op basis van beschikbare kennis aannemelijk is dat met de beschreven aanpak de beoogde doelen worden bereikt bij de doelgroep. De onderbouwing kan aanleiding zijn om de aanpak op onderdelen verder uit te werken of elementen toe te voegen. In het project zijn deze punten uitgevoerd.

- Keuze voor (aanvullende) interventies. Vooral voor traumabehandeling is meer aandacht gekomen.
- De wijze waarop de ouders betrokken worden.

Alle deelnemende schrijvers hebben geconstateerd dat er nog weinig of geen onderzoek uitgevoerd is naar de specifieke werkzame factoren voor de doelgroep. Als belangrijke lacunes benoemen zij:

- Onderzoek naar 'dadermeiden': hoe ronselen de meiden anderen en hoe kan dit worden aangepakt?
- Onderzoek naar oorzaken van de problematiek en de in stand houdende factoren;
- Onderzoek naar meiden die slachtoffer worden doordat zij opzoek zijn naar seks, het spannend vinden of seksverslaafd zijn;
- Onderzoek naar homogene of heterogene groepen en het opbouwen van 'normale contacten' met jongens;
- Onderzoek naar nazorg.

6. Implementatie

Vanuit elk organisatie is er een coördinator aangesteld. Deze coördinatoren zijn gedurende het traject drie keer bij elkaar gekomen om meer overkoepelende thema's te bespreken en met elkaar vooruit te lopen op de implementatie van de doorontwikkelde behandelvormen. Hier nadrukkelijk bij stilstaan is goed. Een behandel aanbod doorontwikkelen betekent namelijk niet automatisch dat de bedachte veranderingen ook daadwerkelijk worden uitgevoerd zoals bedoeld op de werkvloer. En ook onderdelen in de aanpak die onveranderd blijven, vragen soms extra aandacht om te worden uitgevoerd zoals bedoeld.

Een ander belangrijk aspect van het coördinatoren-overleg was de uitwisseling tussen de deelnemende organisaties. De betrokken behandelvormen werken allemaal immers met een zeer specifieke doelgroep, waardoor het fijn is om eens uit te wisselen met anderen die met dezelfde doelgroep werken. Lastig hierin is dat sommige organisaties concurrenten van elkaar zijn, waardoor delen niet altijd vanzelfsprekend is.

Volgens de deelnemers is het voor de implementatie belangrijk dat er binnen de instelling een kartrekker of aandachtsfunctionaris is die zich verantwoordelijk voelt voor het programma en de implementatie ervan. Daarnaast willen zij onder andere een implementatieplan opstellen en de jongeren betrekken bij de implementatie.

Kansen:

- De deelnemende organisaties zijn enthousiast over het proces dat plaatsvindt binnen de organisaties: professionals zijn gezamenlijk bezig met de aanpak en stellen zich kritisch op.
- Stil staan bij implementatie biedt mogelijkheden om de 'puntjes op de i' te zetten binnen de organisaties.
- Door de beschrijving van de aanpak is duidelijk wat nodig is met betrekking tot randvoorwaarden en scholing.
- De beschrijving is gebaseerd op de praktijk: er wordt al meegewerkt en de beschrijving is ondersteunend.

Belemmeringen:

- De coördinatoren geven aan dat er niet overal prioriteit is gegeven aan de projecten: er zijn op dit moment veel onderwerpen die spelen bij de verschillende organisaties, waardoor sommige onderwerpen noodgedwongen en begrijpelijkerwijs meer prioriteit krijgen (zoals inspectie, onrust op de behandelgroep).
- Niet overal is het 'fundament' voor goede implementatie aanwezig, zoals veiligheid binnen het team.
- De coördinatoren geven aan dat het lastig is om af en toe stil te staan bij implementatie. Om dit te bevorderen is er vanuit het project een eenvoudige implementatietool ontwikkeld, en is er op Kennisnet Jeugd een apart onderdeel voor de coördinatoren gemaakt waar alle documenten gebundeld staan en er mogelijkheid is tot uitwisseling.
- Als projecttrekkers wegvallen is de voortgang kwetsbaar.
- De praktijk is weerbarstig: bij deze problematiek zijn langdurige behandelingen nodig, terwijl de financiering gericht is op korte trajecten.

7. Aandachtspunten voor effectonderzoek

Met het beschrijven en onderbouwen van het behandelaanbod is een belangrijke stap gezet om meer zicht te krijgen op de behandeling van slachtoffers van loverboys en mensenhandel en de theoretische effectiviteit. Onderzoek naar effectiviteit van de behandelprogramma's is een zinvolle vervolgstap om meer kennis te verzamelen over wat werkt bij deze doelgroep. Bij de opzet van onderzoek is het belangrijk om rekening te houden met de volgende aandachtspunten:

- De omvang van doelgroep is klein.
- De zorgprogramma's omvatten een breed aanbod van verschillende activiteiten en interventies op verschillende levensgebieden. Programmaonderdelen worden voor een deel op maat aangeboden.
- De mate van implementatie van de programma's is per instelling verschillend, de programma integriteit is nog niet vastgesteld.

Nederlands
Jeugdinstituut

Nederlands Jeugdinstituut

Postbus 19221
3501 DE Utrecht
T 030 230 6344
E info@nji.nl
www.nji.nl

© 2017 Nederlands Jeugd Instituut

Auteurs Anne Addink en Nienke Foolen
Fotografie Martine Hoving, Marsel Loermans
Vormgeving Punt Grafisch Ontwerp

Deze publicatie is gemaakt in opdracht van ZonMW.